

דמוקרטיה בדיעבד

הפרשות האחרונות של ספר בראשית מייצגות את הקונפליקט בין האחים, בין יוסף לבין יתר בני יעקב, המיוצגים בדמותו של יהודה. לדעתי, מצלצלות פרשות אלו במעין פעמון אזעקה אליו הדורות הבאים לא הקשיבו. מהר מאוד, כבר בתקופת השופטים העוינות בין השבטים התפרצה. הטרגדיה ההיסטורית הגדולה התרחשה אחרי מות שלמה, כאשר העם התפלג לשתי מלכויות שהיו נתונות ללא מעט מלחמות אחים. בהפטרה לפרשתנו, בה מתפייסים האחים, משרטט הנביא יחזקאל (פרק לו) את חזון ההתפייסות ההיסטורית: "הֲנֵה אֲנִי לִקְחֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבְּנֵי הַגּוֹיִם... וְעָשִׂיתִי אִתְּם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ... וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשִׁתִּי מִמְּלָכוֹת..."

בטוח אני שברוך ה', רחוקים אנו ממלחמת אחים, ואף על פי כן, נתונים אנו בדילמות קשות המאיימות לפלג את העם, דילמות ומצוקות האופייניות לדמוקרטיה בה אנו מבקשים לחיות. על פי רוב נתפסת הדמוקרטיה, בצורה תמימה, על פי עיקרון החרות: 'איש באמונתו יחיה'. משל למה הדבר דומה? נתאר לעצמנו שלכל אזרח מכונית פרטית משלו. זכותו הדמוקרטית לבחור לעצמו את מחוז חפצו. על המדינה לדאוג אך ורק לרשת כבישים יעילה ובטוחה, כדי למנוע תאונות. כל היתר הוא עניינו של הפרט. תיאור זה נאה, אך חלקי. יש בדמוקרטיה ממד נוסף. קיימת גם תחבורה ציבורית המייצגת את מטרותינו השיתופיות. עלינו לקבוע את דרכו של האוטובוס בו "המדינה" נוסעת. מעתה אין לנו ברירה אחרת, אלא לפעול על פי העיקרון הקלאסי: "אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֹּת" (שמות כג, ב).

עם קביעת הרוב נולדה המחלוקת. מתוך כך נוצרה מצוקת הדילמות הקיומיות והמוסריות עליהן חלות דברי רש"י על הפסוק "וַיִּירָא... וַיִּצְרֹ לוֹ": "וַיִּירָא שְׂמַא יְהִרְגֵנּוּ, וַיִּצְרֹ לוֹ אִם יִהְיוּ הוּא אֶת אַחֲרִים" (בראשית לב, ח). נדגים את המצוקה בדילמה של רופא מרדים, חבר בצוות מומחים העומד לבצע ניתוח בתנאים קשים. הצוות מבודד ובו כל רופא חיוני. בניגוד לעמיתיו, משוכנע המרדים בכך שהצוות טועה לחלוטין בהערכתו, והניתוח יגרום למותו של החולה. התנגדותו החרפה נשמעת, אך ההחלטה היא לנתח. מה עליו לעשות? לחבל בניתוח, לברוח, או שמא 'אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֹּת' אף כשהתוצאה תהיה הריגה. ומה עלינו לקבוע? האומנם עלינו להרשות לרופא להימנע מלהשתתף, ולכבד את מצפונו הרואה בכך הריגה? או שמא לא, שהרי בכך אנו נותנים לו למעשה, זכות וטו על ביצוע הניתוח, ומתוך כך גם לכל חבר בצוות בכל הניתוחים בעתיד. הכל יועמד אז בסימן שאלה חמור. אילו היינו יכולים להשיג רופא מרדים אחר, היינו יכולים להרשות לעצמנו את מותרות "הבריחה", כשמלאכתו תיעשה על ידי

אחרים. אולי ראוי לעשות זאת, אך הפעם הוא היחידי. התשובה הדמוקרטית מצווה עליו להשתתף ולהרוג, בגין שבדיעבד, זאת האפשרות היחידה. האמת שבדמוקרטיה היא בדיעבד. היא רק הפחות גרועה מכל האלטרנטיבות הפוליטיות.

חז"ל עסקו בסוגיה זאת בהזדמנויות שונות. בחרתי אחת מהן בה מובעת העצבות הרבה הכרוכה בדמוקרטיה (משנה ראש השנה ב, ח-ט). ברקע מחלוקת בין חכמי יבנה על קביעת מולד הלבנה, דהיינו ראשיתו של חודש חדש. "באו שנים (עדים) ואמרו ראינוהו בזמנו", אך בליל שלמחרת "לא נראה". למרות זאת "קיבלן רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הרכינס "עדי שקר הן!", והוסיף – במטפורה נפלאה: "היאך מעידים על האישה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה". רבי יהושע, אחד מעמודי התווך של הסנהדרין, הסכים עם רבי דוסא. שלח לו רבן גמליאל הנשיא: "גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונך". נתאר לעצמנו את מצוקתו של רבי יהושע. רבי עקיבא ניסה להסביר לו שהסטייה מהתאריך האסטרונומי אינה פוסלת את קביעת המועדים. לא נחה דעתו של רבי יהושע עד ששמע מרבי דוסא בן הרכינס עצמו: "אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל, צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו." במילים אחרות, על רבי יהושע לחלל את יום הכיפורים שבחשבונו, שאלמלא כן, הכל יתמוטט. ואכן, "נטל [רבי יהושע] מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכיפורים להיות בחשבונו", והמרדים ניתח. הם הצילו את אחדות ישראל.

אלו שלא מבינים את המצוקה, הטרגדיה וההקרבה של המצויים בתוך הדילמה, גם הם עלולים להרוס את האחדות ואת הדמוקרטיה: "עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו. אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי, רבי בחכמה ותלמידי שקבלת את דברי".